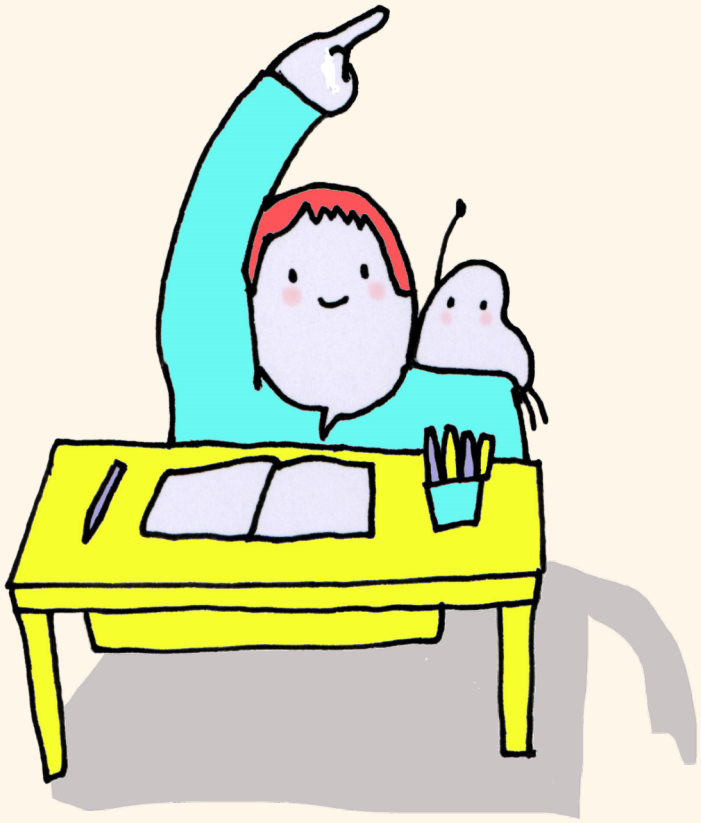
Handleiding

TAAL DOEN

Versie 1.1

Voor je ligt de handleiding van de tweede druk van *Taal doen*, een geheel nieuwe versie met een nieuwe opzet. De structuur van de eerste druk is grotendeels behouden, de inhoud is volledig nieuw. De structuur is uitgewerkt door de auteurs[1] van het eerste uur. Nog steeds gelden hun woorden: *Kenmerkend voor Taal doen zijn de actieve houding en de veelomvattende kennis van de volwassene. Naast vertrouwen en begrijpen zal de volwassene het kind ook prikkelen, stimuleren en tot eigen leer-kracht uitdagen. De volwassene gidst het kind te groeien tot een verantwoordelijk mens, dat zijn leven leeft in samenhang met de ander. We bieden een lijn, we bieden mogelijkheden, en vooral: we bieden plezier in taal.*

Wij zijn verheugd dat we opnieuw *Taal doen* uit mogen geven. We hebben een sterke, enthousiaste montessoriaanse auteursgroep bereid gevonden hiermee met al hun ervaring en de nieuwste inzichten aan de slag te gaan. De feedback die we de afgelopen jaren van jullie ontvingen hebben we meegenomen in de nieuwe opzet, evenals de nieuwe SLO-kerndoelen en alle andere nieuwe inzichten. Natuurlijk zijn we onze bedoeling niet uit het oog verloren: kinderen moeten kunnen kiezen vanuit een verantwoordelijke vrijheid met een kundige en inspirerende volwassene aan hun zijde.

Daan van Beers, Iris America, Jur Lofström, Lianne Vlasblom en Tijl Rood hebben onder redactie van Esther Pelgrom ontwikkeld en geschreven aan *Taal doen* 2.0. Voldaan en ook gespannen komen zij nu naar buiten met hun werk. Jij kunt aan de slag. Kinderen kunnen aan de slag. Jullie kunnen samen taal gaan doen.

Zomer 2026
AVE.IK
Esther Pelgrom

[1] Iris America, Jacqueline Hendriksen, Jacqueline van Langen, Jur Lofström, Esther Pelgrom, Femke Cools en Patrick van Laarhoven.

De bedoeling

Montessori schreef zeer uitgebreid over het belang van taal. Zij zag taal als gezamenlijk denken[2], door taal te gebruiken begrijpen mensen elkaar. Zij schreef dat taal ons onderscheid van al het andere leven op aarde. Tegenwoordig weten we beter. Ook dieren communiceren met elkaar, zelfs bomen en planten geven signalen door met hun uitgebreide wortelstelsel. Maria Montessori schreef met haar zoon Mario de vertellingen[3] 'Het verhaal van de mensheid' en 'Het verhaal van het schrift'. Beide vertellingen laten het belang van communicatie zien. Je vindt het verhaal over het ontstaan van taal in de bijlagen.

Groep 8- Taal & de wereld

Lezen we de kerndoelen[4] van 2026 en beschouwingen van kenners dan wordt direct duidelijk dat ook in de 21e eeuw communicatie van groot belang is. De woorden die we gebruiken en de wijze waarop, zij laten zien wie je bent. We hebben het belang van taal ook beschreven voor kinderen.

Montessori observeerde dat schrijven, het maken van woorden, voorafgaat aan het leren lezen. Zij schrijft over het belang van hand- en tekenoefeningen die met grote nauwkeurigheid gedaan worden. Op deze manier zou men een soort gymnastiek hebben om het mechanisme van de hand voor te bereiden. Deze voorbereiding kan, gelet op het doel, worden vergeleken met die andere, intellectuele voorbereiding van het schrijven, die men bereikt door middel van het losse alfabet[5].

[2] Aan de basis van het leven (1949) door M. Montessori
[3] De Kracht van vertellen (2025) door E. Pelgrom en S. Schmoz
[4] https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/@25212/kerndoelen-primair-onderwijs/
[5] Van kind tot mens (2023) door M. Montessori

De geschreven taal kan veel makkelijker worden geleerd door kinderen van vier jaar dan op de leeftijd van zes jaar. Terwijl kinderen van zes jaar tenminste twee jaar nodig hebben voor het leren schrijven en dit als het ware op tegennatuurlijk wijze en met veel moeite doen, leren kinderen van vier jaar deze tweede taal binnen een paar maanden. Niet alleen verwerven zij die zonder moeite of inspanning, maar ook met grote geestdrift[6].

Leerlingen zouden zich in zo'n zes tot twaalf weken de leeshandeling eigen moeten kunnen maken, inclusief een groot deel van de letters, maar daar sturen de huidige leesleermethodes niet op aan. Wanneer leesonderwijs niet efficiënt is, doet een leraar zijn leerlingen te kort.[7]

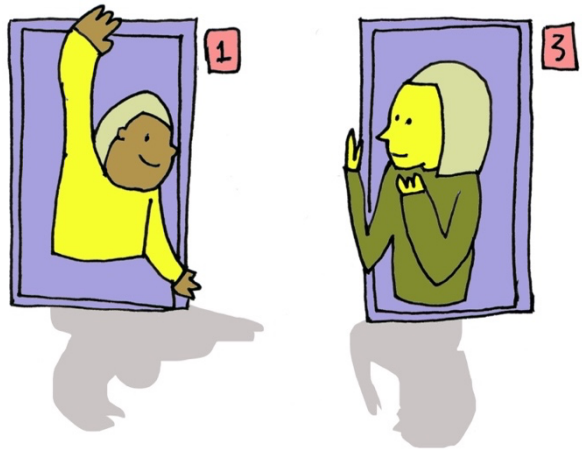
[6] Van kind tot mens (2023) door M. Montessori
[7] Rijke taal (2020) door E. van Koeven en A. Smits

Taal doen 2.0 — Waarom taal het fundament is

Taal is niet zomaar een vak, taal is overal: in het gesprek tussen kinderen tijdens hun werk, in de hulp die een kind een ander biedt, in het boek dat gelezen wordt, in de vraag die gesteld wordt aan een volwassene. Wie goed met taal leert omgaan, leert zich niet alleen uit te drukken en te ontleden, je ontdekt vooral hoe je jezelf duidelijk maakt, hoe je écht naar een ander luistert, en hoe je woorden gebruikt om te denken, te voelen en samen te leven. *Taal doen* is gebouwd vanuit die overtuiging: taal is de verbindende laag onder al het andere werk dat een kind doet. Taal is de verbindende laag tussen mensen.

Werken vanuit verantwoordelijke vrijheid

Kinderen werken in een lange, ononderbroken werkperiode aan zelfgekozen werk. Die vrijheid is geen vrijblijvendheid — het is een vrijheid die gedragen wordt door verantwoordelijkheid. Een kind kiest zelf welk taalmateriaal het pakt, hoe lang het ergens aan werkt en wanneer het klaar is om verder te gaan. Die keuzevrijheid vraagt om zorgvuldigheid: zorgvuldig omgaan met materiaal, met de werkplek en met de andere kinderen in de groep. *Taal doen* sluit hierop aan door materiaal te bieden dat kinderen zelfstandig kunnen kiezen, gebruiken en op de juiste manier weer terugleggen, zodat verantwoordelijkheid nemen voor je omgeving en voor je eigen leerproces vanzelfsprekend wordt.

De rol van de volwassene

In deze vrijheid is de volwassene onmisbaar, al is die rol bescheiden en observerend van aard. De volwassene volgt waar een kind aan toe is, biedt op het juiste moment het juiste materiaal aan, en stapt terug zodra het kind zelfstandig verder kan. *Taal doen* geeft de volwassene daarvoor een heldere lijn: de lijn van de volwassene. Welke leerinhoud hoort bij welke ontwikkelingsfase, welke observaties zijn relevant, en wanneer is een presentatie op zijn plaats. Deze lijn biedt houvast zonder het kind vast te zetten in een voorgeschreven volgorde. Periodeplannen bieden daarbij houvast.

Om je aanbod overzichtelijk te maken en de doorgaande lijn te garanderen werkt *Taal doen* met periodeplannen. Geen plannen met voorgeschreven lessen, wel inspiratie voor leerinhouden die passen bij de periode van groei, SLO-leerlijnen en jullie visie op onderwijs. We adviseren het taalaanbod uit de leerlijnen van SLO te verbinden aan je kosmisch onderwerp. Zo is de taalinhoud in je les hulpmiddel om een leerinhoud van bijvoorbeeld burgerschap onder de aandacht te brengen. Per periode is helder omschreven welk aanbiedingen op het gebied van taal in z'n algemeenheid en welke aanbiedingen op het gebied van spelling, woordbenoemen en ontleden gegeven kunnen worden.

Aandacht voor communicatie

Taal leren is uiteindelijk vooral: leren communiceren. Hoe zeg ik wat ik bedoel? Hoe luister ik echt naar iemand anders? Hoe pas ik mijn taalgebruik aan op de situatie of de persoon tegenover me? Deze vragen lopen als een rode draad door *Taal doen* en maken duidelijk dat taalontwikkeling nooit op zichzelf staat — het is onlosmakelijk verbonden met hoe een kind wil samenleven, samenwerken en verantwoordelijkheid dragen.

De opzet

Taal doen bestaat uit vier onderdelen:

- Taal & de basis
- Taal & beleving
- Taal & de wereld
- Taal & presentatie

Deze indeling sluit aan bij de herziene kerndoelen Nederlands (SLO, 2026), waarin naast basisvaardigheden veel ruimte is voor taalbeleving, presentatievaardigheden en het functioneren in een informatierijke wereld.

Taal & de basis

De basis van het taalonderwijs vormt een doorlopende leerlijn spelling en grammatica, die volledig aansluit bij de kerndoelen en de referentieniveaus uit het Referentiekader taal en rekenen. Kinderen leren woorden te benoemen en zinnen te ontleden, met als stip op de horizon referentieniveau 2F - een ambitieniveau, niet voor elk kind een verplicht eindpunt. Deze leerlijn is bijgewerkt naar de herziene kerndoelen Nederlands uit 2026, die naast taalkennis ook vragen om bewuster en doelgerichter taalgebruik. Om stevig in hun taalbasis te staan werken kinderen in alle vier de kernen.

Taal & beleving

Deze kern draait om de persoonlijke kant van taal: wie ben ik als taalgebruiker, en hoe verhoud ik mij tot woorden en communicatie? Kinderen onderzoeken hun eigen stijl van uitdrukken, oefenen met luisteren en reflecteren op wat taal met hen doet. Gevoelswoordenschat, uitdrukkingen, gezegden en filosofische vragen bieden hiervoor de bouwstenen. Nieuw hierin is dat kinderen ook leren aanvoelen hoe hun woorden bij een ander overkomen, en hoe ze hun toon en woordkeuze kunnen aanpassen aan wie ze voor zich hebben — van een vriendje op het schoolplein tot een presentatie voor de groep.

Taal & presentatie

Hier staat de vraag centraal hoe je iets wilt zeggen, hoe geef je dit zo goed mogelijk vorm. Poëzie, kinderliteratuur en beeldtaal zijn daarbij belangrijke ingangen. Kinderen denken na over de bedoeling en wie de tekst leest of hoort. Niet alleen geschreven en gesproken vormen staan centraal, het scala is breder. Kinderen maken kennis met filmpjes, podcasts en andere

digitale manieren om hun boodschap te delen, ze ontdekken dat verschillende vormen zich lenen voor verschillende doelen.

Taal & wereld

Deze kern richt zich op wat er om kinderen heen gebeurt, en hoe ze daar taal aan geven. Kinderen ontdekken de wereld. Ze leren teksten te lezen en te doorgronden, vragen te stellen en onderzoek te doen, en hun bevindingen op eigen wijze te verwerken en te delen. Kinderen groeien op tussen een overvloed aan bronnen. Bij digitale bronnen leren ze simpele vragen te stellen bij wat ze tegenkomen: is dit betrouwbaar, is dit een feit of een mening, en is dit misschien door een computer gemaakt in plaats van door een mens?

In de drie kernen Taal & beleving, Taal & de wereld en Taal & presentatie vind je elk 60 werkjes. Deze werkjes zitten of in een houten doosje met kunststof deksel of staan op een kaart. Over het algemeen dekt een werkje meerdere leerinhouden. Je vindt de titels van alle werkjes in de bijlagen. Het document met een overzicht van de werkjes gekoppeld aan leerinhouden staat als een apart bestand op taaldoen.nl. Kinderen kunnen eenzelfde werkje meerdere malen maken. We vragen aan jou om kinderen te bevragen over de wijze waarop zij kiezen en waarop zij zelf verdieping kiezen in het werk. Bevraag kinderen en inspireer hen zodat zij werken in de zone van de naaste ontwikkeling. Jij bent de volwassene en jij bent verantwoordelijk voor de uitdaging van het kind.
Op diverse kaarten vragen we aandacht voor spelling. We verwachten een grondhouding van jou en van kinderen dat bij alle teksten aandacht is voor het juist spellen van woorden. Om dit telkens weer onder de aandacht te brengen hebben we een rugzak gekozen met daarin diverse instrumenten.

Vergrootglas: precies lezen

Hamer: leestekens

Vijl: woordgebruik en zinsbouw

Zaklamp: spelling

Nijptang: schrappen

De kern Taal & basis bestaat uit diverse onderdelen:

1. Raad & daad

Een kist gevuld met kaarten waarin belangrijke taalinhouden in essentie staan uitgelegd. Te gebruiken om achtergrondinformatie te lezen of als inspiratie voor eigen werk. De kaarten zorgen voor eenduidige vaktaal voor kinderen en voor volwassenen, je kunt ze gebruiken ter ondersteuning van je eigen lessen.

2. Spelling

Doosjes en zakjes gevuld met woorden passend bij een bepaalde spellingafspraak. Bij elke afspraak hebben we ongeveer 50 woorden geselecteerd. Je kunt variëren met de inhoud van de doosjes, de overige woorden bewaar je in de katoenen zakjes met opdruk. Op de woordlijsten staan weer andere woorden. Op de deksels van de doosjes staan de afspraak, een afbeelding passend bij de afspraak en op de achterzijde een oefening ter inspiratie om te oefenen met de woorden. In het kistje met de bedrukking spelling zitten kaarten waarmee kinderen met elk willekeurig rood doosje kunnen oefenen. Op vierkante kaarten vind je bij elke spellingscategorie een tabkaart met daarachter een aantal dictees. Op de taaldoen.nl vind je dicteezinnen bij elke categorie. Genoeg oefeningen om, waar nodig, elke dag aandacht te besteden aan het juist spellen en schrijven van woorden.

3. Werkwoordspelling

Een kistje gevuld met oefeningen gericht op het spellen van werkwoorden vind je in de midden- en bovenbouwkast. In de lade voor de bovenbouw vind je rode doosjes met een stip gevuld met woorden; op de deksel staat een oefening ter inspiratie. In het dienblad met wegwijzers vind je kaarten waarmee kinderen kunnen oefenen met de spelling van de persoonsvorm van eigen zinnen. Er is een boekje met uitleg van de regels. Wanneer je het verhaal van ‘Verbo in de werkwoordenwijk’ verteld hebt kunnen kinderen ook aan de slag met het kleed. De plattegrond van de werkwoordenwijk staat symbool voor de keuzes die je maakt bij het spellen van de persoonsvorm. In het langwerpig kistje vind je stroken met taalsymbolen en zinnen ter inspiratie zodat kinderen volop zinnen kunnen bedenken en schrijven met aandacht voor de werkwoorden. Op vierkante kaarten vind je een aantal werkwoordendictees.

4. Woordbenoemen

In het dienblad met wegwijzers vind je een kaart waarop de taalsymbolen op een rij staan. Er is een boekje met uitleg van de woordsoorten. In het langwerpig kistje vind je stroken met taalsymbolen. In de middenbouw hebben we zinnen ter inspiratie opgenomen zodat kinderen volop zinnen kunnen bedenken en schrijven.

5. Zinsontleding

In de bovenbouw vind je een kistje met kaarten om te oefenen. Er is een boekje met uitleg van de zinsdelen en hun functie in de zin.

6. Zinnen

In dit doosjes zitten zinnen die uitnodigen tot allerhande oefeningen. Gebruik ze tijdens een Montessori Minute, een taalmoment in je groep. Kinderen kunnen hier ook zelf mee aan de slag, individueel, in tweetallen of in kleine groepen.

Direct aan de slag

Taal doen, dat geldt voor kinderen én voor volwassenen. De opzet van deze handleiding is zo geschreven, dat je zo snel mogelijk direct aan de slag kun gaan met onze taallijn. Wil je later wat meer de diepte in duiken, dan lees je weer verder. Nu eerst aan de slag.

Op de werkjes staat de bedoeling, een verwerking, en soms in korte woorden een definiëring. Er zijn gesloten en open verwerkingen voor de inoefening van de vaardigheid en mogelijkheden tot eigen variaties vanuit het kind. De taak is helder omschreven, zodat een kind direct aan de slag kan. Bovendien zijn er Raad & daadkaarten, die als naslagwerk, hulpmiddel of stappenplan dienen voor kinderen; op sommige kaarten staat een verwijzing naar deze kaarten. Je vindt Raad & daadkaarten voor het maken van een mindmap, het schrijven van een toneelstuk, het doen van een onderzoek of de uitleg over een goede spreektechniek. Door feedback en reflectie wordt het kind uitgedaagd en aangespoord verder te gaan en méér met taal te doen. Bij alle werkjes geldt dat de inhoud in essentie weergegeven is en dat de betekenisverlening en integratie op diverse manieren kan plaatsvinden. Dit gebeurt vanuit openheid en kan dus verrassend divers zijn.

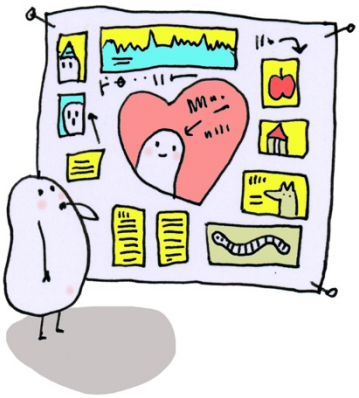
Wanneer de kast in je groep staat, kunnen kinderen direct aan het werk. De kleuren geven aan met welke kern het kind bezig is. Bij de kernen Taal & beleving, Taal & presentatie en Taal & wereld zijn de werkjes in drie kleurgradaties aanwezig: hoe lichter de tint, hoe eenvoudiger het werkje. Dat betekent dat de lade met de lichtste tint in principe de lade is voor de jongste groeper. Bij Taal & de basis hebben alle werkjes eenzelfde kleur rood per bouw. Met Taal & de basis werkt een kind aan spelling, zinsontleden en woordbenoemen. Het kind werkt dáár mee, waar het aan toe is; een standaard opbouw is niet nodig. Er is geen begin en eind binnen *Taal doen*. Dat wil zeggen dat het niet uitmaakt met welk werkje een kind wil starten. De titel van het werkje is leidend en verwijst naar de bedoeling en inhoud van het werkje. Een nummering is hiermee overbodig.
De opbouw van de kern Taal & de basis is iets anders vormgegeven. Waar de andere drie kernen een opbouw in moeilijkheidsgraad hebben, passend bij de lade per jaargroep, heeft Taal & de basis geen direct zichtbare opbouw. Binnen de lijn van het kind is dit ook niet nodig; het kind pakt datgene waarmee het wil werken en waar het nieuwsgierig naar is. Dat kan dus ook een werkje zijn uit de lade van een andere jaargroep. De leerkracht signaleert vervolgens of deze keuze adequaat is en helpt eventueel bij het bijstellen van die keuze. Binnen de lijn van de volwassene is er wél sprake van een opbouw. Wij doen hiervoor suggesties in een periodeplan voor een opbouw in grammatica, spelling- en taalinhouden. Deze documenten zijn te downloaden via taaldoen.nl.

Lijn van het kind en lijn van de volwassene

Taal doen richt zich met name op het kind, we noemen dit de lijn van het kind. Een kast boordevol inspiratie om met taal aan de slag te gaan, je voorbereide omgeving wordt er rijk door.

De lijn van het kind

Per leerjaar is een lade gevuld met 60 werkjes die kinderen in willekeurige volgorde kunnen maken. Kinderen kiezen vanuit verantwoordelijke vrijheid, de titel van het werkje vormt de motivatie. De volwassene gidst[8], inspireert en geeft feedback.

Kinderen kunnen meerdere malen hetzelfde werkje maken, de leerinhoud wordt zo verdiepend verkend. Herhaling kan een ontspannen en voldaan gevoel geven. Herhaling kan ook zorgen voor werken zonder aandacht. Dit laatste is zeer zeker niet onze bedoeling. Een registratiesysteem van het kinderen zelf kan hen houvast en overzicht bieden.

De volwassene observeert en registreert wat het kind kiest en hoe het kind werkt. Onze voorkeur gaat uit naar dat laatste: hoe werkt het kind met de leerinhouden? Een sterk observatiesysteem zoals Odin kan je hierbij helpen.

> Welke taak het kind zich kiest, het doet er niet toe, mits hij erin weet te volharden.
> Niet het werk op zichzelf is van waarde, doch het werk als middel tot vorming van de innerlijke mens[9].

[8] Gidsen doen volwassenen op verschillende manieren: voorleven, modelen, wijzen, inspireren, sturen. Alles om het kind te helpen in haar/zijn groei.
[9] Zelfopvoeding deel 1 (2022) door M. Montessori

De lijn van de volwassene

Per leerjaar doen we een suggestie van aangeboden taalinhouden, we maken daarbij onderscheid tussen taal en taalverzorging (spelling). De periodeplannen met deze inhouden ontvang je bij aanschaf van *Taal doen* en zitten verwerkt in Odin. Elke specifieke inhoud staat een week centraal in de planning van de volwassene. Zo is gegarandeerd dat alles wat wij belangrijk vinden aangeboden wordt. Samen met jouw bouw, jouw school kunnen jullie deze planning vaststellen en afstemmen op de kinderen, de populatie. Je geeft een groeps-aanbieding taal per week aan je hele groep. Je inspireert kinderen, gebruikt vaktaal en modelt. De week daarna nodig je kinderen uit aan de slag te gaan met de aangeboden inhoud. We adviseren dit te doen zonder verplichting, je verbindt tijdens je ronde de lijn van de volwassene aan het werk van het kind.

Daarnaast geef je eenmaal per week een spellingsles per leerjaar. Met dit aanbod moeten kinderen aan de slag[10]. En ja, natuurlijk het ene kind meer dan het andere. Stimuleer kinderen de afspraak die die week centraal staat volop te gebruiken in hun werk. Nodig hen uit de dictees te maken. Start je nieuwe groepsles spelling met een herhaling van de afspraak van de vorige week. Zo stuur je in het herhalen en oefenen van alle spellingafspraken.

[10] Zie deel spelling

Het werken

Het mag duidelijk zijn dat hetgene wat er voor het werken met *Taal doen* van jou gevraagd wordt, zowel iets vergt van je leerkrachtvaardigheden, als van je klassenmanagement. Wij gaan uit van een lange ononderbroken werkperiode. Om kinderen adequaat te kunnen begeleiden, is het nodig dat er sprake is van een vaste rondgang in je groep: het maken van de startronde, de inspiratieronde en de lopende ronde. Je wisselt de rondes af met **uitgebreide observaties**. Al je rondes hebben een vaste route, zo zorg je voor voorspelbaarheid en structuur. Voor de kinderen en voor jezelf.

Tijdens je ronde moet je kunnen schakelen, inspelen op veranderingen en kundig zijn. Het betekent ook dat je veel vrijheid hebt om kinderen op hun eigen wijze te begeleiden. Op een manier die heel adaptief is, afgestemd op ieder kind, zonder te denken in moeilijke of makkelijke werkjes. Je weet: welk(e) kind(eren) vandaag een lesje nodig hebben, welke onderwerpen/ leerinhouden deze periode centraal staan, welke leerinhouden je deze periode aan wilt bieden. Om goed te kunnen observeren, is het van belang dat kinderen weten wanneer je niet gestoord kan worden. Om optimaal te kunnen werken met *Taal doen* is het essentieel dat deze basisvoorwaarden aanwezig zijn, net als een zorgvuldig ingerichte voorbereide omgeving.

De startronde

Deze ronde loop je aan het begin van de werkperiode. Je helpt kinderen op gang, maakt afspraken en nodigt kinderen alvast uit voor een individuele aanbieding.

De inspiratieronde

Je zit rustig naast kinderen, geeft individuele aanbiedingen, geeft feedback, biedt hulp, neemt waar en neemt beslissingen.

De lopende ronde

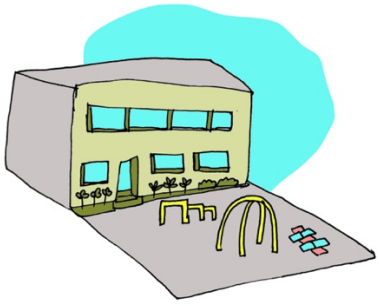
Je onderbreekt incidenteel je inspiratieronde voor de lopende ronde. Je biedt kinderen snelle hulp.

De voorbereide omgeving

Als leerkracht maak je deel uit van de voorbereide omgeving; je bent als het ware een kennisbron voor kinderen. Toch is het de bedoeling dat ze in eerste instantie gegrepen en uitgedaagd worden door de aanwezige materialen (‘de stem der dingen’) en zelf op onderzoek kunnen uitgaan om antwoorden te vinden op hun vragen.

Een goede voorbereide omgeving is bij uitstek een goede talige omgeving. Met *Taal doen* in je groep, ben je nog niet klaar. De talige voorbereide omgeving kan bestaan uit materialen rondom luisteren, spreken, lezen en schrijven, bijvoorbeeld:

- een boekenkast met een rijk en gevarieerd aanbod van prentenboeken, leesboeken, verhalen, gedichten, informatieve boeken;
- een map met rijke teksten over allerlei onderwerpen die aansluiten bij de kosmische lessen;
- geluidsdragers met liedjes en luisterboeken;
- een schrijfkast met diverse lettersoorten (drukletters, schrijfletters, sierletters, hoofdletters, en ook pictogrammen en logo’s), gevarieerd schrijfgerei, papiersoorten, stroken, krijt- en wisbordjes;
- een aandachtstafel, waardoor zichtbaar is wat er op dat moment in de groep centraal staat en waarbij aandacht is voor taal. De tafel is gevuld met concreet materiaal, enkele boeken en werkjes die kinderen aanzetten tot ontdekken en denken. Hiervoor kan heel goed een werkje of een Raad & daadkaart gebruikt worden.
- een taalmuur met verwerkingen van kinderen, waardoor andere kinderen geprikkeld worden het werkje ook te willen doen. De taalmuur varieert regelmatig, werkjes worden geen behang. Alle verwerkingen die opgehangen worden zijn met aandacht gemaakt en zijn gepresenteerd.

Het is belangrijk dat je als leerkracht vooral sámen met de kinderen zorgdraagt voor de inrichting van de fysieke talige omgeving; deze wordt zo van hen en het verhoogt de betrokkenheid. Je zorgt ervoor dat woorden altijd onderdeel zijn van de voorbereide omgeving, dat ze op de aandachtstafel liggen, op de woordmuur hangen. Daarnaast is het essentieel je te realiseren dat je onderdeel uitmaakt van je voorbereide omgeving en dat je voortdurend bewust bent van het voorleven. Je bent je bewust van jouw rijke taalgebruik, zorgt dat je veel verschillende woorden gebruikt in verschillende contexten. Je ondertitelt je handelingen met vaktaal.

Verder laat je zien en horen dat bezig zijn met taal jou enorm boeit, dat taal jou dagelijks inspireert, dat je van mooie woorden en taalgrapjes geniet. Je leeft ook voor dat je van lezen houdt en neemt met regelmaat zelf even de rust om te lezen wanneer de groep stilleest en daarnaast lees je ook dagelijks voor aan de groep, waarbij een kort interactiemoment over de inhoud nooit ontbreekt. Je stimuleert daardoor leesplezier en leeshonger, want zonder voorlezen kunnen kinderen niet uitgroeien tot echte lezers. Naast het bevorderen van nieuwsgierigheid naar boeken, draagt voorlezen ook bij aan de literaire competenties van kinderen en de uitbreiding van hun woordenschat, zeker wanneer er wordt voorgelezen uit een boek dat inhoudelijk past bij het thema dat op dat moment centraal staat.

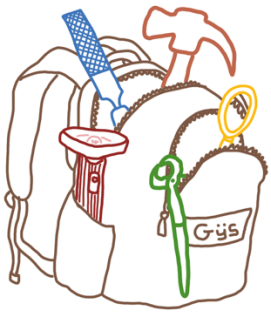
Het schrijven van teksten

Een tekst schrijf je nooit in een keer. We leggen de nadruk op het schrijfproces in *Taal doen*. Bij mondelinge en schriftelijke 'producten' is het van belang om feedback te vragen, waarna een tweede en zelfs een derde versie gemaakt wordt.

We gebruiken het volgende stappenplan bij geschreven teksten:

1. Je leest je eigen tekst hardop en past je tekst aan.
2. Je vraagt een ander je tekst te lezen en vraagt feedback. Je past je tekst aan.
3. Je vraagt een volwassene om je tekst te lezen en feedback te geven. Je past je tekst aan.

In diverse Raad & daad-kaarten wordt aandacht gegeven aan het schrijven in versies. Zo voorkom je dat een kind weliswaar 'lekker bezig' is en zich toch niet ontwikkelt op schrijfgebied. Jouw rol is belangrijk: wanneer je doorziet voor welke leerinhoud het werkje bedoeld is, en het werk van het kind langs die meetlat legt, kun je goede, gerichte inhoudelijke feedback geven. Het kind gaat aan de slag met een tweede/ derde versie en daar ontstaat het echte leren.

Ook het verbeteren van spelfouten hoort bij feedback geven. Het is raadzaam om alleen die spelfouten te laten verbeteren, die gemaakt zijn in categorieën waarmee het kind oefent of geoefend heeft. Bij de laatste versie, het werk mooi presenteren, hoort dus ook altijd het werk zonder spelfouten uitschrijven. Het kan zijn dat je merkt dat kinderen in het vrije schrijven de spellingafspraken niet toepassen, terwijl zij dit wel doen als zij gericht oefenen. Geef dan meer aandacht bij al het schrijfwerk in *Taal doen* aan correcte spelling. Zo bevorder je de toepassing van spellingafspraken in het vrije schrijven.

Om de nadruk te leggen dat schrijf- en spreekopdrachten niet in één keer goed zijn, kun je de begrippen 'eerste versie' en 'verbeterde versie' gebruiken in aanbiedingen. En zelf teksten in meerdere versies schrijven zodat kinderen dit zien gebeuren.

Begrijpend lezen

Begrijpend lezen is niets meer dan inhoudelijke vragen stellen en antwoorden zoeken in teksten. De betekenisvolle vragen vergroten de betrokkenheid van kinderen, meer dan het zoeken naar signaalwoorden en dergelijke. Hoe kun je begrijpend lezen zonder poespas stimuleren bij kinderen? Allereerst door bij alle vragen van kinderen (“ik begrijp dit niet.”) niet gelijk in de hulp-stand te schieten, wel door door te vragen. Bijvoorbeeld: *Wat weet je al? Wat heb je gelezen? Wat staat er? Wat denk je?*
Wil je met een groep kinderen aan de slag en expliciete aandacht besteden aan begrijpend lezen? Dan doe je dat zo op een boeiende en effectieve wijze.

Je zorgt allereerst voor diverse rijke teksten die passen bij jullie kosmisch onderwerp. Je selecteert een tekst en print deze voor alle kinderen die meedoen. De groepsles bestaat uit drie fasen.
Fase 1 Je leest de tekst modelend voor, besteedt aandacht aan de afbeeldingen, de titel en de kopjes. De kinderen lezen en kijken met je mee.
Fase 2 Je gaat met elkaar in gesprek. Kinderen stellen vragen en geven elkaar antwoord. Jij corrigeert wanneer de antwoorden niet kloppen. Stellen de kinderen te eenvoudige vragen, dan stel jij vragen van een andere orde. Zorg dat er een groepsgesprek ontstaat en geen vragenvuur vanuit jou.
Fase 3 De kinderen gaan in kleine groepen in gesprek over de inhoud van de tekst.

Modelend voorlezen betekent dat je vertelt wat je denkt. Je stel jezelf vragen, leest moeilijke zinnen opnieuw, geeft synoniemen, benoemt verbanden (in de tekst en met wat je al weet), voorspelt het verloop van de tekst, evalueert de tekst op inhoud en vorm, benoemt de tekstsoort, herkent het tekstdoel.

Tip: Zorg voor verschillende soorten rijke teksten over een onderwerp. In de ochtend bedenken jullie samen een vraag en deze vraag bespreken jullie aan het einde van de dag. De kinderen krijgen dus ruim de tijd op zoek te gaan naar het antwoord in de beschikbare teksten. Dat doen ze alleen, dat doen ze samen. Tijdens het bespreken vertellen de kinderen elkaar hoe en waar ze een antwoord op de vraag gevonden hebben. *Kloppen de antwoorden? Hoe betrouwbaar is het antwoord? Welke teksten zijn handig bij welke vragen?*

Spelling

Vervoegingen en verbuigingen van woorden, letterlijk en figuurlijk taalgebruik leren kinderen voornamelijk door te worden voorgelezen, door volop gesproken taal om zich heen te horen en door zelf veel te lezen en te schrijven. Wanneer kinderen rijke teksten lezen en schrijven, is er aandacht voor spelling. Soms is deze aandacht heel expliciet. Bijvoorbeeld wanneer een kind feedback vraagt op de geschreven woorden of wanneer de volwassene focust op een spellingsafspraak in de tekst. Kinderen leren impliciet spellen door te worden voorgelezen, zelf veel te lezen en te schrijven.

Spellingsgeweten of spellingsbewustzijn is van belang om teksten goed te gaan schrijven. Het gaat hier om de wil en de inzet om woorden goed te schrijven. Hoe kun je het spellingbewustzijn vergroten van kinderen[11]?

- Kinderen moeten het gevoel hebben grip te krijgen op het schrijven van woorden.
- Kinderen hebben kennis nodig over woorden.
- Kinderen moeten veel goede voorbeelden zien, lezen.
- Kinderen krijgen goed schrijfonderwijs met veel feedback.
- Kinderen publiceren teksten van kwaliteit.

Alleen plezier in schrijven kan leiden tot plezier in spellen. En daarnaast leidt lezen dus tot beter spellen.

Anneke Smits en Erna van Koeven vatten in een van hun blogs[12] de conclusies van vele onderzoeken bondig samen. Wat leren we uit deze studies over de spellinglessen in Nederland? Dat vertellen we in deze aanbevelingen voor de praktijk.

- Schrijven moet centraal staan; spelling is daaraan ondergeschikt. Laat leerlingen veel schrijven en daar plezier in krijgen.
- Spelling als geïsoleerd vak levert op woordniveau misschien mooie toetsresultaten op, maar er treedt vaak geen vertaling op naar het echte schrijven.
- Spelling hoort thuis binnen het schrijfonderwijs, niet ernaast. Pas wanneer spellingoefening wordt gecombineerd met schrijven kunnen er effecten ontstaan op het schrijven.
- Praten over regels en (genummerde) categorieën kost kostbare tijd die beter naar het daadwerkelijk oefenen met pen op papier kan gaan.
- Een veelbelovend alternatief voor spellingregels is samen met leerlingen patronen ontdekken: klein, eenvoudig en onderzoekend. Niet als nieuw doel op zich, maar als

[11] Rijke taal (2020) door E. van Koeven en A. Smits
[12] https://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/2026/06/besteden-we-niet-teveel-tijd-aan.html

middel om spellingbewustzijn te ontwikkelen en als natuurlijk vervolg op het schrijven van zinnen en teksten.

- Spelling oefenen helpt, en dat kan op veel verschillende manieren en hoeft zeker niet per se via spellingregels.
- Voor zwakke spellers en leerlingen met dyslexie lijkt het nog belangrijker om zinnen en teksten te schrijven. Oefenen in een kleiner groepje met meer feedback en herhaling kan belangrijk zijn.
- Maak gebruik van correctiestrategieën als je werkt met zinnen en teksten. Denk daarbij aan de spellingcontrole in word/ pages.

Tip: meld je aan voor hun nieuwsbrief dan word je vanzelf op de hoogte gehouden van alle nieuwste inzichten.

Kinderen leren expliciet spellen door boeiende en gerichte aanbiedingen van de volwassene en door gerichte feedback op geschreven werk. Hoe ziet een sterke (groeps)aanbieding spelling er volgens ons uit[13]?

Dictee

Besteed je wekelijks aandacht aan een spellingcategorie in je groep, start je aanbieding dan met een **3 of 5-woordendictee** passend bij de spellingcategorie van vorige week. Dit dictee heeft niet tot doel te controleren of kinderen de woorden goed schrijven, jij weet al in welke mate kinderen deze afspraak beheersen. Zie dit dictee als een kans de woorden goed te schrijven. Hoe vaker kinderen de woorden goed schrijven, hoe groter de kans dat ze deze woorden goed blijven schrijven. Herhaal dus nog even de afspraak, nodig kinderen uit het woord hardop uit te spreken, schrijf het woord modelend op het bord, laat het woord verdwijnen en vraag de kinderen dan pas het woord op te schrijven. Kinderen controleren hun eigen woord door bij een buurkind te kijken of het op bord tevoorschijn gekomen woord te bekijken. Ook controleren ze het woord van hun buurkind.

Voorlezen

Daarna lees je een stukje rijke tekst voor dat past bij het kosmische **onderwerp** dat centraal staat in je groep. Dit is ook een uitermate geschikt moment om een gedicht te kiezen. Door de tekst te laten passen bij het centrale onderwerp zorg je voor betekenis van jouw les.

[13] In deze uitgewerkte voorbeeldles hebben we kooi- fraai woorden gekozen. De lesopbouw past bij elke categorie.

Nieuwe afspraak

Je vertelt dat je in deze les speciaal wilt kijken naar woorden waarin je een [j] hoort op het eind. Luister, in het gedicht hoorde je het woord 'hooi'. Bij hooi hoor je een [j] en je schrijft een i. Zeg het woord zelf eens hardop. Ook zelf spreek je enkele keren het woord 'hooi' uit, je legt de nadruk op [j].

Essentiele onderdelen van dit deel van de les zijn:

1. Luisteren naar een woord
2. Verdelen in klanken of klankgroepen

Wat is lastig in dit woord?

De afspraak is: Je hoort een 'j', je schrijft een 'i'.

Je hoort iets wat je niet moet schrijven. Of je hoort iets niet wat je wèl moet schrijven.

Al het andere in je uitleg is ballast.

Hoe los ik dit op?

Ik schrijf de i ook al hoor ik de j.

Modelend opschrijven

Pas nu ga je schrijven. Bij modelen hoort dat je de strategie, bij spelling dus de afspraak, benoemt, en vertelt waarom je die strategie toepast. Je ondertitelt wat en hoe je iets doet. Je laat zien en horen hoe jij omgaat met de leerinhoud, je vertelt welke beslissingen je in je hoofd neemt. In dit geval:

Hooi. Ik ga hooi opschrijven. Hooi (je houdt de h wat langer aan). *Ik hoor vooraan de h, die ken ik, die kan ik schrijven.* Je schrijft de h op het bord. Je houdt de pen op het bord en zegt nogmaals *hooi* (je houdt de ooi wat langer aan). *Ik hoor ooi. Ik hoor achteraan de j en ik schrijf de i.* Je maakt het woord af en schrijft ooi. *Nu staat er hooi. Ik heb hooi geschreven.*

Controleren

Je controleert het woord hooi door in je gedicht te kijken en dit woord te vergelijken met het woord op het bord. Kijk, ik heb hooi goed geschreven.

Woord verdwijnt en kinderen spreken en schrijven

Je laat het woord hooi verdwijnen op het bord, nodigt de kinderen uit het woord hardop uit te spreken en vraagt ze dan het op te schrijven. Jij observeert hoe de kinderen het woord schrijven

Controle & feedback

Ook nu controleren de kinderen bij elkaar. Waar nodig geef jij feedback.

Nieuw woord – dezelfde afspraak

Je kiest een nieuw woord uit het dictee met dezelfde afspraak en herhaalt de hele les vanaf nieuwe afspraak. Dit doe je twee- of driemaal.

Afbeelding

Je tekent een afbeelding en verzamelt samen met de kinderen woorden die passen bij deze spellingsafspraak. Deze afbeelding hangt een week in de ruimte met de woorden erbij. Kinderen kunnen een kopie van de afbeelding in hun eigen schrift plakken of een eigen afbeelding tekenen. De woorden die ze bij de afbeelding schrijven worden eerst hardop uitgesproken.
Bij alle afspraken hebben we een afbeelding gekozen, deze kun je natuurlijk ook gebruiken bij je les.
Nodig kinderen uit samen woorden te bedenken bij deze afspraak en elkaars (geschreven) woorden te controleren.

Verwerking

Je nodigt de kinderen uit de woorden van deze les veelvuldig te oefenen de komende week. Jullie verzamelen samen zo veel mogelijk woorden rond de afbeelding. Tijdens je ronde bevraag je kinderen of zij woorden met de afspraak van de week gebruikt hebben in hun zinnen en/of verhaal. Zo verbind je de lijn van de volwassene aan de lijn van het kind.

Wat voor sommige kinderen goed werkt is het dagelijks oefenen van de afspraak in zinnen in een betekenisvolle context. Je vindt bij elke categorie een aantal dictees die kinderen samen kunnen doen. Ook kun je ervoor kiezen dagelijks een dictee te doen met een (kleine) groep.

Tip: neem eens een spellingsles van jezelf op met je mobiel. Welke gebruikte woorden zijn essentieel? Welke gebruikte woorden zijn overbodig?

Heb je ook beeld opgenomen? Kijk dan eens goed of je écht modelend schrijft en of de kinderen kunnen zien hoe het woord verschijnt.

Spellingcategorie

De ordening van woorden of woorddelen in een mapje (categorie) is eigenlijk een denksysteem. De volwassene modelt eerst en stelt later vragen als: Waar hoort het woord(deel), deze klankgroep bij? Hoe moet je denken?
In de bijlagen vind je het overzicht van 48 spellingcategorieën en de woorden die wij daarvoor kozen als kapstokwoorden op de rode woorddoosjes. Er is geen bewijs dat het werken met spellingcategorieën het spellen van kinderen verbetert. Wel geeft het een ordening voor de volwassenen.

Je woorden: gewikt en gewogen

Wanneer je modelend een woord opschrijft ondertitel je niet al je handelingen, je benoemt niet elke spellingsafspraak die je gebruikt. Waarom niet? Spellingsafspraken die (het merendeel van) de groep geautomatiseerd heeft, herhaal je niet. Die klankgroepen schrijf je automatisch. Een voorbeeld bij het woord hooibalen, hierbij benoem je alleen de spellingsafspraak volledig van de lange klank aan het einde van een klankgroep.

Hooibalen. Hooi schrijf ik met een i, dat weet ik. Balen. [baa]. Ik hoor een lange klank aan het eind van de klankgroep, ik schrijf een enkele klinker. Balen. [lun]. Ik schrijf [lun] met een e, dat weet ik. Hooibalen. Door niet alle afspraken te benoemen straal je hoge verwachtingen uit. Kinderen krijgen zelfvertrouwen, dit weet ik al, dit kan ik al.

Waarom dictees?

Bij een dictee benadert de oefening de realiteit het meest. Immers, de auditieve cues (fonemen) moeten worden omgezet in een morfologie (grafeem). Als je iets schrijft, 'hoor' je het woord in je hoofd en je zet het om naar de juiste letters. Andere oefeningen (zoals bekijken, luisteren, omdraaien, opschrijven, nakijken, bloon) wijken iets af van dit proces. Visuele inprenting werkt op zich ook, vooral bij kinderen die heel veel lezen (en de spelling dus vaak tegenkomen) en een aanleg hebben om regels impliciet te internaliseren.
Zoals José Schraven[14] schrijft: "Een vaardigheid gaat het beste vooruit als de oefening zo dicht mogelijk tegen die vaardigheid aanligt. We zien echter dat leerlingen in de werkboekjes van methodes meestal woordjes moeten invullen die al op die bladzijde staan of een deel van een woord moeten invullen dat boven de oefening staat zoals: ‘ng, ‘nk’, ‘cht’ of ‘gt’. Dat is over-

[14] https://www.zoleerjekinderenlezenenspellen.nl/assets/pdf/artikel_zlkls_062011.pdf

schrijven. Ze leren niet de woorden uit het hoofd op te schrijven, terwijl dat juist het doel van spellingonderwijs is. Daardoor leren de kinderen te weinig actief nadenken en levert dit minder resultaat op. Een ander nadeel aan de oefeningen in de huidige methodes is dat deze vaak erg geïsoleerd zijn. De eerder aangeleerde categorieën worden zo te weinig herhaald waardoor de informatie weer wegzakt."
De Kennisrotonde[15] (Lisette Uiterwijk) schrijft dat motorische activiteiten (zoals schrijven) bijdragen aan een beter geheugen voor de spelling van woorden. Het hele woord oefenen is beter dan delen van het woord oefenen. Een oefening waarbij een woord uit het hoofd geproduceerd wordt, is beter dan een oefening waar het te spellen woord nog te zien is.

Het kan voorkomen dat er woorden gevraagd worden die ook categorieën bevatten die kinderen nog onvoldoende kennen. Bijvoorbeeld: de samenstelling 'luchtballon' heeft ook de dubbele medeklinker na de korte klank. Je kunt ervoor kiezen anders om te gaan met fouten binnen de categorieën. Bijvoorbeeld: fouten in de aangeboden categorie drie keer laten verbeteren, fouten uit toekomstige categorieën zelf verbeteren, of één keer laten verbeteren of negeren. Blijf altijd naar het kind kijken bij het nemen van je beslissing.

Tip: Schrijf je het woord modelend op? Kies er dan voor niet alle afspraken te benoemen. Dit maakt het onnodig moeilijk te volgen en daarnaast werken hoge verwachtingen beter voor de ontwikkeling van kinderen. Soms zeg je dus gewoon: "*Hier hoef ik niet over na te denken, dit weet ik al*".

De dictees vormen een samenhangend geheel, in lijn met de uitgangspunten van *Taal doen;* werken met taal is werken met betekenis. Het zijn dus geen willekeurige zinnen of woorden, samen hebben ze betekenis. De woorden die opgeschreven moeten worden en passen bij de te oefenen afspraak hebben een andere kleur. Per categorie zijn er ongeveer tien kaarten, zodat er veel mee geoefend kan worden. De bedoeling is dat de kinderen elkaar dictees geven. De eerste check wordt door het kind zelf gedaan. De tweede check door het kind dat het dictee geeft. De derde check gebeurt door jou, zo krijg jij zicht op ontwikkeling. Fout geschreven woorden uit de beheerste categorieën worden drie keer juist opgeschreven (motorische inprenting).

[15] https://www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/zelfstandigheid-bij-woorddictees

Werkwoordspelling

Het spellen van werkwoorden wordt vaak nodeloos ingewikkeld aangeboden. Allerlei regels, uitzonderingen in invuloefeningen maken het niet overzichtelijk. Wij hanteren een gouden regel: alleen voor de persoonsvorm hanteren we de werkwoordspelling, alle andere woorden in de zin kunnen geschreven woorden met de afspraken uit de reguliere categorieën.

Van belang is dus het kunnen ontdekken van de persoonsvorm. Dat kan eenvoudig.

- De persoonsvorm verandert wanneer je het aantal verandert.
- De persoonsvorm verandert van plek wanneer je de zin vragend maakt.
- De persoonsvorm verandert wanneer je de tijd verandert.

Tip: Bij het schrijven van de persoonsvorm zijn er twee vragen van belang.

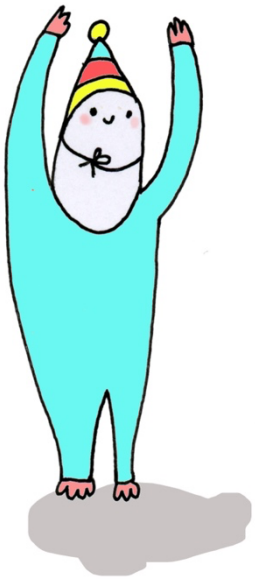
Met wie ben ik?	Enkelvoud of meervoud
Wanneer ben ik?	Tegenwoordige tijd of verleden tijd.

Je kunt het werkwoordenkleed gebruiken om het stappenplan van het spellen van de persoonsvorm uit te leggen. Je start onderaan en beantwoordt eerst de vraag of het werkwoord een persoonsvorm is. Zo nee, dan sla je direct rechtsaf, je hebt het kleed niet nodig. Is het werkwoord wel een persoonsvorm dan kom je bij de rotonde. Hier kun je twee afslagen kiezen. De eerste is de afslag naar de verleden tijd, de tweede afslag brengt je naar de tegenwoordige tijd. De afslagen hierna gaan over met wie je bent. Met ik? Jij? Wij? Een ander? In de bijlagen vind je het verhaal van Verbo, Verbo vertelt je precies welke stappen je in de werkwoordenwijk kunt zetten.
Je vindt in de basislade bovenbouw wegwijzers die kinderen kunnen gebruiken bij het juist spellen van werkwoorden. Zie bijlage 3 voor een voorbeeld.

Al in de middenbouw maken kinderen kennis met het begrip werkwoord, ervaring hebben zij daar dan allang mee. Kinderen van twee jaar gebruiken al volop werkwoorden in hun zinnen, ze vervoegen ze zelfs al. Kinderen oefenen in de doosjes van *Taal doen* al met werkwoorden in groep 3, dit gebeurt gewoon in de gele, groene en blauwe doosjes. Omdat de persoonsvorm essentieel is bij het spellen van werkwoorden oefenen kinderen met het vinden hiervan in groep 5.
Je kunt kinderen elke dag uitdagen om de tegenwoordige en verleden tijden van een nieuw werkwoord op te schrijven. Zij trainen hiermee het algoritme, zonder gebruik van de kaart.

Tip: vraag hen niet om ook het voltooid deelwoord op te schrijven; dit is immers nooit een persoonsvorm.

De laatste fase is dat kinderen bij elkaar de dictees werkwoordspelling gaan afnemen. Het is belangrijk dat je deze zelf nakijkt en fouten met hen bespreekt.
Deze fase kan het best over een langere periode worden volgehouden om inslijping te bevorderen. Kom je in deze fase fout gespelde werkwoorden in ander werk tegen, bespreek deze dan altijd met het kind.

Observeren en registreren

Taal doen dekt het gehele aanbod van taalinhouden. Misschien toetsen jullie enkele taaldomeinen, misschien ook niet. Observeren vinden wij het uitgangspunt, wanneer jij met aandacht en kennis kijkt krijg je zicht op ontwikkeling van de kinderen in je groep. Onder kennis verstaan we:

- kennis van leerlijnen taal
- kennis van ontwikkelingslijnen van kinderen uit deze groep
- kennis van het individuele kind

Alleen gericht kijken en iets waarnemen maakt je nog geen sterke leerkracht. Na het waarnemen volgt een beslismoment. Altijd. "Wat ga ik doen met mijn waarneming?', dat is de essentiële vraag. Om een goede beslissing te kunnen nemen heb je kennis nodig van het kind en van de leerlijnen.

Hoe verbind je deze kennis met je acties op basis van observaties?
Het streefniveau voor spreken is bijvoorbeeld als volgt gedefinieerd[16]: "Kan redelijk vloeiend en helder ervaringen, gebeurtenissen, meningen, verwachtingen, gevoelens onder woorden brengen over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard." In *Taal doen* zitten veel oefeningen waarin het kind gevraagd wordt mondeling te presenteren. Dat kunnen presentaties aan een ander kind zijn, een klein groepje of aan de hele groep. Jij geeft op basis van jouw observaties van deze presentaties het kind bij een volgend werkje vooraf aandachtspunten mee.
Bijvoorbeeld: het kind heeft de informatie goed geordend, het praat nog zacht en zonder veel presence. Je noteert nu als leerinhoud voor de volgende presentaties dat het kind met meer overtuiging de informatie presenteert. Om dat te kunnen doen mist het kind misschien vaardigheden, waarmee het nog moet oefenen. Je vraagt het kind de Raad & daad Voordragen te lezen en eens te oefenen met enkele toeschouwers, feedback te vragen en vervolgens de presentatie voor de hele groep te doen. Na de presentatie geef je gericht feedback op die leerinhoud en noteert de vordering. Een volgende leerinhoud kan zijn dat het kind leert om eigen standpunten duidelijk onder woorden te brengen. Je kunt nu het kind vragen eerst het werkje Overtuigen te doen en de Raad & daad Pleidooi te lezen. Heb je vertrouwen dat alle

[16] https://www.slo.nl/publish/pages/5901/referentiekader_taal_en_rekenen_referentieniveaus.pdf

aspecten van ‘spreken’ zich zodanig ontwikkelen dat het streefniveau zeker haalbaar is, dan volstaat registratie in Odin of op papier.
Om op deze manier cyclisch te kunnen werken, is een zeker overzicht van het aanbod in *Taal doen* natuurlijk een voorwaarde. Je zult merken dat je dit snel ontwikkelt, tenminste voor de bouw waarin je nu werkt. Overzichten helpen, daadwerkelijk aan het werk zijn helpt meer.

Misschien vraag je je af waarom *Taal doen* niet een wat strakkere regie voert, zoals de aanpak in bijvoorbeeld Ik wil rekenen. Dat is omdat de ontwikkeling van taalvaardigheden wezenlijk verschilt van de ontwikkeling van rekenvaardigheden. De vaardigheden om te rekenen worden vaak vergeleken met een muurtje: de volgende laag stenen blijft niet stevig liggen als de vorige laag niet goed is gemetseld. Voor taal geldt deze voorwaardelijkheid veel minder. Nieuw Leren en SLO brengen weliswaar een volgorde voor jaargroepen aan, deze had echter ook anders kunnen uitvallen. De ontwikkeling van taalvaardigheid is diffuser, de volgorde niet allesbepalend en een groter deel van de regie kan daardoor bij het kind zelf blijven. Natuurlijk is signalering van belang: ontmoet het kind belemmeringen voor een goede taalvaardigheids-vorming, dan grijpt je in en bied je gericht werk uit *Taal doen* aan.

De verantwoording

In de kerndoelen Nederlands van SLO [17], primair onderwijs, worden drie domeinen onderscheiden: communicatie, taal en literatuur. Deze domeinen kunnen niet los van elkaar worden gezien. In *Taal doen* zul je die onderverdeling dan ook niet terugvinden, alles is met elkaar verweven. Om je toch enige duiding te geven vind je hier een korte verantwoording per kerndoel voor de lijn van de volwassene in de bijlagen. Op de website taaldoen.nl vind je een overzicht van de kerndoelen op niveau van de werkjes. Hieronder vind je, in het kort, de kerndoelen van 2026.

[17] SLO, Kerndoelen primair onderwijs, versie juli 2026

Kerndoel 1 — De school stimuleert de taalcompetentie van leerlingen.

1A De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.

Het gaat hierbij om:

- aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten;
- aanbieden van een veelzijdig en actueel aanbod van jeugdliteratuur binnen een vaste leesroutine;
- aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang;
- stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en te schrijven;
- ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen.

1B De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.

Het gaat hierbij om:

- stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin school- en vaktaal en vakspecifieke taalvaardigheden verworven kunnen worden;
- stimuleren van het gebruiken van rijke teksten over inhoudelijke thema's in alle leergebieden;
- stimuleren van taalproductie en interactie in alle leergebieden;
- stimuleren van aandacht voor taalverzorging en taalgebruik in alle leergebieden;
- aanbieden van een schoolbrede set van aanpakken en flexibel inzetbare strategieën bij het ondersteunen van taalactiviteiten in de andere leergebieden.

Taal doen focust op de ontdekking van het kind zelf, de ander en de wereld. Taal is niet het doel, taal is het middel om die ontdekkingen mogelijk te maken. De vier kernen bieden gezamenlijk een rijke, betekenisvolle taalomgeving; het werken vanuit periodeplannen zorgt voor doorlopende aandacht voor taal.

Kerndoel 2 — De leerling begrijpt teksten.

2A De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten.

Het gaat hierbij om:

- aandachtig luisteren, kijken of aandachtig vloeiend lezen;
- inzetten en uitbreiden van woordenschat, kennis over taal en kennis van de wereld;
- inzetten en uitbreiden van kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, literaire genres, verteltechnieken;
- beschrijven van perspectieven, communicatieve doelen, publiek, context;
- in eigen woorden weergeven van de hoofd- en bijzaken, de hoofdgedachte en betekenis van een tekst, passend bij het lees- of luisterdoel;
- flexibel toepassen van verschillende aanpakken en begripsverhogende strategieën.

2B De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten.

Het gaat hierbij om:

- benoemen van inhoudelijke relaties binnen en tussen verschillende teksten;
- benoemen van verschillen en overeenkomsten in feiten, meningen en perspectieven;
- benoemen van tegenstrijdige en overeenkomstige inhoud binnen en tussen teksten;
- evalueren van bruikbaarheid van teksten;
- reflecteren op de waarde, inhoud en vorm van teksten.

2C De leerling verkent de betrouwbaarheid van verschillende bronnen.

Het gaat hierbij om:

- oriënteren op kenmerken van aangereikte bronnen: maker, tekstsoort en verschijningsdatum;
- benoemen van inhouds- en vormelementen die misleidend zijn of vragen oproepen;
- vergelijkend beoordelen van bronnen op basis van hun betrouwbaarheid.

Lezen en begrijpen van teksten staat hier centraal, inclusief het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden en kritisch omgaan met bronnen. *Taal doen* maakt gebruik van verwijzingen naar rijke teksten. De Raad & daad-kaarten geven achtergrondinformatie bij de uitvoering van de opdrachten.

Kerndoel 3 — De leerling produceert teksten.

3A De leerling spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.

Het gaat hierbij om:

- hanteren van een passende aanpak;
- in eigen woorden verwerken van informatie uit verschillende bronnen tot een gestructureerde tekst met bronvermelding;
- inzetten en uitbreiden van kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, verteltechnieken;
- schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift, en verstaanbaar spreken;
- reviseren van de tekst met het oog op doelgerichte communicatie: taalgebruik en taalverzorging.

3B De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.

Het gaat hierbij om:

- verkennen van creatief taalgebruik van anderen in literaire en zakelijke teksten;
- verwoorden van eigen ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën;
- experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, taalconventies en visuele vormen;
- waarderen van creatief taalgebruik.

3C De leerling schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.

Het gaat hierbij om:

- weergeven van hoofd- en bijzaken, indrukken en vragen bij gelezen, bekeken of beluisterde inhoud;
- samenvatten van gelezen inhoud;
- verwoorden, onderbouwen en ordenen van gedachten, verworven inzichten en kennis in een tekst of schema;
- inzetten en uitbreiden van school- en vaktaal;
- schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar handschrift en typschrift.

Verwerken en presenteren van informatie op verschillende manieren (Taal & wereld) gecombineerd met creatieve en digitale presentatievormen (Taal & presentatie). Bij alle werkjes wordt telkens gevraagd een tekst te schrijven, feedback te vragen en de tekst te publiceren.

Kerndoel 4 — De leerling voert gesprekken.

4A De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.

Het gaat hierbij om:

- inzetten en uitbreiden van vaardigheden om gesprekken constructief te laten verlopen: luisteren, herkennen van signalen en passend reageren op de gesprekspartner(s);
- actief deelnemen aan gesprekken;
- afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie op communicatief doel en context;
- verwerven en inzetten van informatie afgestemd op kennis, achtergrond, standpunt en perspectief van de gesprekspartner(s);
- toepassen van gespreks- en taalconventies, passend bij de gespreksvorm.

4B De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.

Het gaat hierbij om:

- verwoorden van kennis, ideeën en standpunten met onderbouwing;
- vragen om toelichting, verklaring of bevestiging;
- luisteren naar, doorvragen op en ter discussie stellen van de ideeën en perspectieven van gesprekspartners;
- accepteren of verwerpen van andermans ideeën met argumenten;
- samenvatten van inzichten, verwoorden van oplossingen of trekken van conclusies.

Taal doen legt nadruk op interactie, luisteren naar anderen en bewustwording van de noodzaak van (vriendelijke) communicatie sluit direct aan bij dit kerndoel. Eigen teksten worden voorgelezen aan elkaar om zo feedback te ontvangen. Anderen worden bevraagd over inhoudelijke onderwerpen. Gesprekken worden uitgeschreven en geoefend. De Raad & daad-kaarten bieden achtergrondinformatie.

Kerndoel 5 — De leerling ontwikkelt zich als bewuste taalgebruiker.

5A De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.

Het gaat hierbij om:

- ontvangen en geven van feedback;
- verwoorden van het proces: de gemaakte keuzes in aanpak en strategieën tijdens en na de uitvoering van een taalactiviteit;
- beoordelen van het product van de taalactiviteit aan de hand van aangereikte criteria;
- formuleren van leerdoelen voor proces en product bij toekomstige taalactiviteiten.

Veel werkjes in *Taal doen* doen een beroep op reflectie en feedback. De Raad & daad-kaarten bieden achtergrondinformatie, structuur en stappenplannen. Elke Raad & daad-kaart sluit af met een rijtje succescriteria.

Kerndoel 6 — De leerling toont inzicht in taal als systeem.

6A De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal.

Het gaat hierbij om:

- verkennen hoe letterklanken, klemtoon, intonatie en ritme samenhangen met de betekenis van taal;
- inzicht tonen in de opbouw van basale woorden om de betekenis af te leiden;
- verkennen hoe woordvolgorde en zinsdelen de betekenis van een zin bepalen;
- verkennen hoe woordgebruik, stijlmiddelen en opbouw van teksten de betekenis beïnvloeden;
- functioneel gebruiken van taalkundige begrippen en taalbeschouwingsstrategieën bij het denken en praten over spelling en grammatica.

6B De leerling toont inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie.

Het gaat hierbij om:

- correct formuleren op woord-, zins- en tekstniveau;
- verbinden van vorm en betekenis om de correcte spelling te achterhalen;
- ontwikkelen van spellingbewustzijn en spellinggeweten;
- reflecteren op gemaakte keuzes in woorden en zinnen;
- inzetten van hulpmiddelen en bronnen om regels en procedures correct toe te passen en teksten te redigeren.

De spellings- en grammaticalijn, inclusief woordbenoemen en zinsontleden, dekt dit kerndoel expliciet.

Kerndoel 7 — De leerling verkent het gebruik van taal.

7A De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.

Het gaat hierbij om:

- verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot hoe je wilt overkomen en tot welke groepen je wilt behoren: talen en taalvariëteiten, gebaren, lichaamstaal;
- verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot publiek, doel en context;
- reflecteren op hoe je overkomt op anderen op basis van keuzes in het eigen talige repertoire;
- waarderen van het eigen talige repertoire.

7B De leerling verkent taalvariatie en taalverandering in het Nederlandse taalgebied.

Het gaat hierbij om:

- verkennen van verschillende taalvariëteiten van het Nederlands: school- en vaktaal, groeps- en streektalen;
- vergelijken van de contexten waarin verschillende talen en taalvariëteiten worden gebruikt;
- benoemen van overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands en andere talen en taalvariëteiten op klank-, woord- en zinsniveau;
- verkennen van overtuigingen over verschillende talen en taalvariëteiten;
- verkennen van veranderingen in taalgebruik onder invloed van tijd, media en maatschappelijke ontwikkelingen.

Bij 7a passen de werkjes die gaan over het eigen talige repertoire, uitdrukkingen en gezegden, en reflectie op identiteit door taal. Bij 7B passen de werkjes uit de kernen Taal & beleving en Taal & presentatie.

Kerndoel 8 — De leerling doet ervaring op met literatuur.

8A De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.

Het gaat hierbij om:

- lezen en beluisteren van boeken en teksten, van verschillende schrijvers en literaire genres;
- geven van een waardeoordeel over gelezen of beluisterde boeken en teksten op basis van literaire genres, eigen interesse en belevingswereld;
- aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis van eerdere lees-, luister- en kijkervaringen;
- verwoorden van persoonlijke voorkeur op basis van reflectie op ervaringen met literatuur.

8B De leerling verkent de waarde van literatuur.

Het gaat hierbij om:

- verwoorden van persoonlijke leeservaring en-beleving na het lezen van literatuur;
- verwoorden van opgedane inzichten en kennis over zichzelf op basis van literatuur;
- verwoorden van opgedane inzichten en kennis over anderen op basis van literatuur;
- verwoorden van opgedane inzichten en kennis over de wereld en culturen op basis van literatuur.

Taal doen verwijst naar rijke teksten via onze website. In alle kernen wordt verwezen naar (teksten uit) boeken. Poëzie, kinderliteratuur en beeldtaal bieden de basis om verhalende teksten en genrekenmerken te verkennen. De zinnen in het zinnendoosje dragen bij aan de waardering van verschillende tekstsoorten.

Kerndoel 9 — De leerling toont inzicht in literatuur.

9A De leerling toont inzicht in verhalende teksten.

Het gaat hierbij om:

- beschrijven welk probleem of welke wens van een hoofdpersoon de motor van het verhaal is en hoe het verhaal zich ontwikkelt;
- beschrijven van verschillende hoofd- en bijfiguren, helpers en tegenspelers en hun karaktereigenschappen;
- benoemen van verteltechnieken die een schrijver gebruikt om spanning op te bouwen;
- beschrijven waar, wanneer en onder welke omstandigheden een verhaal zich afspeelt.

9B De leerling toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.

Het gaat hierbij om:

- onderscheiden van poëzie-, proza- en dramateksten op basis van eenvoudige genrekenmerken;
- benoemen van kenmerkend taalgebruik in literaire genres: figuurlijk taalgebruik, rijm en ritme;
- benoemen van kenmerkende visuele elementen in literaire genres: illustraties, vormgeving.

Taal doen verwijst naar rijke teksten via onze website. In alle kernen wordt verwezen naar (teksten uit) boeken. Poëzie, kinderliteratuur en beeldtaal bieden de basis om verhalende teksten en genrekenmerken te verkennen.

Bijlagen

1. Het verhaal van het schrift
2. Spellingcategorieën met kapstokwoorden
3. Wegwijzer werkwoorden
4. Kerndoelen en lijn van de volwassene
5. Van *Taal: doen !* 1.0 naar *Taal doen* 2.0

Bijlage 1

Het verhaal van het schrift[18]

Dit verhaal gaat over de ontwikkeling van het schrift. Hoe bijzonder is het wanneer jij iets kunt bedenken, het kunt noteren en dat een ander het kan 'ontcijferen', lezen dus en het begrijpt. De ontwikkeling van het schrift heeft ervoor gezorgd dat ervaringen over de hele wereld verspreid en gedeeld konden worden. Dat kennis over de hele aarde verspreid wordt, zonder dat de verteller aanwezig is.
In dit verhaal schenk je aandacht aan pictogrammen, symbolen, hiërogliefen, vroege alfabetten en de uitvinding van de drukpers. Je vertelt het verhaal aan beginnende schrijvers en lezers. Voordat je dit verhaal vertelt, kun je de kleine vertelling 'Het papier dat praten kon' vertellen. Die vertelling maakt kinderen nieuwsgierig en zorgt voor verwondering. Kinderen van de middenbouw hebben een enorme verbeeldingskracht en zijn dol op kennis. Ze hebben behoefte aan een fundamenteel begrip van de behoeften van mensen en hoe mensen samenwerken in groepen.
Tijdens het schrijven van dit verhaal hebben wij ons laten verwonderen door het feit dat veel schriftsystemen onafhankelijk van elkaar ontstaan zijn in culturen die qua plaats en tijd heel ver van elkaar af lagen[19]. Daarnaast realiseerden we ons dat woorden niet alleen de wereld om ons heen kunnen beschrijven. Woorden kunnen ook bepalen wat we zien, ze kunnen ons zicht vernauwen. Een rijke woordenschat is van grote waarde.

Je legt klaar
- een mooi boek
- een ansichtkaart
- een kwast
- een veer
- een stukje papier
- de puzzel van Europa
- de afbeeldingen uit dit verhaal op een groter formaat
- kaarten met de jaartallen, er ontstaat een tijdlijn die jouw verhaal ondersteunt.

[18] De Kracht van vertellen (2025) door E. Pelgrom en S. Schmoz
[19] Sapiens. Een kleine geschiedenis van de mensheid.(2020) door Y. Harari

Weten jullie nog dat ik het verhaal van de oude man vertelde? De oude man die zijn overheerlijke, sappige peren liet bezorgen bij een vriend van hem? Hij liet de peren bezorgen door een jongen die onderweg zoveel dorst kreeg, hij at stiekem een van de peren op om zijn dorst te lessen. Kun je je nog herinneren dat hij zich betrapt voelde en niet begreep hoe die vriend kon weten dat hij een peer had opgegeten? Weten jullie nog wat hij deed toen hij de tweede keer een mand met peren ging bezorgen? Hij had een list bedacht. Jullie hadden het natuurlijk al snel in de gaten. Er lag een briefje in de perenmand waarop stond hoeveel peren er in de mand zaten. De oude man en zijn vriend hadden leren schrijven en lezen. Superhandig is dat. Jullie kunnen dat ook. De komende weken gaan jullie er nog handiger in worden. Dan kun je alle letters, woorden en zinnen zelf lezen. Je gaat mooie boeken lezen, zelf brieven schrijven of een bericht via de computer versturen.

Ongeveer 6 miljoen jaar geleden kreeg een vrouwelijke mensaap twee dochters. Eentje werd de voorouder van alle chimpansees, de andere is onze eigen (over-, over-, over-, over-)grootmoeder[20]. Zo'n 2,5 miljoen jaar geleden ontstond de mens in Oost-Afrika[21]. Deze mens verspreidde zich over de aarde en ontwikkelde zich. Overal op aarde woonden verschillende soorten mensen die zich op hun eigen wijze ontwikkelden. Kun je je voorstellen dat de eerste mensen op aarde niet konden schrijven en lezen? De eerste mensen op aarde konden zelfs niet praten. Stel je voor. Ze konden niet praten. Ze konden niet praten omdat er nog geen woorden waren. Al hun ervaringen zaten opgesloten in hun lijf. Ze hadden nog geen manier bedacht om hun gedachten aan elkaar te vertellen. Elk woord moest nog bedacht worden.

Het verhaal dat ik jullie ga vertellen gaat over hoe de woorden zijn ontstaan. De mensen leefden al een hele tijd op aarde en er waren geen woorden. Wel geluiden. Dit verhaal gaat over heel erg lang geleden. Om te leven op onze aarde heb je een aantal dingen nodig. Dat geldt voor planten, dat geldt voor dieren en dat geldt dus ook voor mensen. Mensen hebben eten nodig om niet te verhongeren en te groeien. Mensen hebben kleding nodig om zich warm te houden en hun lijven te beschermen. Mensen willen ook graag ergens wonen. Ze hebben een plek nodig om te schuilen bij slecht weer. Een plek waar ze zich kunnen warmen bij het vuur. Een thuis waar ze veilig zijn.

[20] Sapiens. Een kleine geschiedenis van de mensheid.(2020) door Y. Harari
[21] Sapiens. Een kleine geschiedenis van de mensheid.(2020) door Y. Harari

Ook de eerste mensen op aarde hadden eten, kleding en een huis nodig. Ze konden vuur controleren, ze maakten complexe gereedschappen en ze konden onder nare omstandigheden overleven. Er waren geen winkels waar je even snel een broek kon kopen en geen supermarkt, waar je snel iets voor het avondeten kon halen. Nee, dat was er allemaal niet. Er was geen probleem want de aarde was goed voorbereid op de komst van de mensen. Op de aarde groeide alles dat de mens nodig had om te overleven. De mensen waren slim. Ze gingen op zoek naar alles wat ze nodig hadden om te leven. Ze gingen op zoek naar eten. Wanneer bijvoorbeeld iemand een bramenstruik had gevonden of een wild zwijn had gespot, lieten ze dat aan elkaar weten. Hoe? De eerste mensen gebruikten gebaren en kreten, geluiden of aanwijzingen.

Op deze manier konden ze dingen aan elkaar duidelijk maken. Dat werkte best goed. Toch was het niet altijd voldoende. Stel je voor dat iemand in het bos een beek ontdekt met veel vis waar ze wel een week van konden eten. Diegene had hulp nodig bij het vangen van de vis. Hoe kon hij het de anderen duidelijk maken wanneer ze niet in de buurt waren? Hij moet terugrennen en hen opzoeken. Gebaren en kreten waren niet meer toereikend. We weten niet precies wanneer het begin van taal is ontstaan. We weten niet precies wie er mee is begonnen. Het zou best kunnen dat dit in dezelfde periode op dezelfde plekken op aarde is gebeurd. Iemand kwam op het idee een tekening te maken in het zand of in een rots. Deze tekening heeft anderen duidelijk gemaakt dat er in de ochtend vis gevangen is bij de beek in het bos. Kijk, zo zou een dergelijke tekening eruit hebben kunnen gezien.

Dit was een handig idee. Lange tijd tekenden de mensen op deze manier wat ze elkaar wilden vertellen. Wanneer een jager bijvoorbeeld tien herten had gezien, was het zomaar mogelijk dat hij met een scherpe steen een hert in de rotsen kraste met tien turven eronder. Zo kon hij niet alleen duidelijk maken dat hij herten had gezien, hij liet ook weten hoeveel het er waren.

Vele, vele jaren tekenden en krasten de mensen hun gedachten in rotsen. Sommige rotstekeningen zijn goed bewaard gebleven, in Europa en over heel de wereld. Je kunt die rotstekeningen nog zien in grotten in bijvoorbeeld Frankrijk, China of Italië. De mensen gebruikten natuurlijke materialen als verf, zoals gedroogd bloed, bessen of houtskool. De mensen gebruikten de materialen die ze in hun omgeving hadden.

We maken een sprong in de tijd en komen aan bij de Soemeriërs. Van hen is het oudste schrift ter wereld, zij tekenden pictogrammen. Het ontstond rond 3300 voor Christus en bestond uit tekens die hoeveelheden van bijvoorbeeld vee en graan weergaven. Nergens vind je gedichten, verhalen of liederen[22]. De pictogrammen werden geschreven in kleitabletten. De oudste pictogrammen stammen uit Uruk in Irak, ook zijn er veel kleitabletten gevonden in Iran en Syrië.

Een ander heel oud schrift is het Andesschrift. De mensen in de Andes maakten knopen in kleurrijke koordjes die quipu's heetten[23]. In elk koord werden op verschillende plekken knopen gelegd. Een quipu kon honderden verschillende kleuren koorden en duizenden knopen bevatten. Ook het Andesschrift ging alleen over aantallen.

Ongeveer 5.000 jaar geleden leefden in Egypte mensen langs de grote rivier de Nijl. Deze mensen schilderden op de rotsen. Ze werden er steeds handiger in. Ze hadden verschillende tekens bedacht die ze telkens weer konden gebruiken. Hun tekeningen waren een soort beeldschrift geworden. We noemen dat hiërogliefen. Een hiëroglief is een pictogram. Het hiërogliefenschrift ontstond ongeveer 3100 voor Christus en was complex. Het uitbeitelen van de tekens in kleitabletten kostte veel tijd. Lang niet iedereen kon dit, er waren zo veel symbolen. Er ontstond een school om te leren schrijven. Later tekenden en schilderden de Egyptenaren op papyrus. Papyrus wordt gemaakt van een moerasplant die langs de oevers van de Nijl groeide. Eerst schilderden ze met een kwast en later gebruikten ze veren om hun boodschap op te schrijven.

Misschien kun je je voorstellen dat de tekens die ze gebruikten ook voor verwarring konden zorgen. Denk maar eens mee. Iemand tekende een been. Dat betekende letterlijk been. Het kon ook lopen of snel uitdrukken. Iemand anders tekende een gezicht met tranen. Tranen staan voor verdriet en voor ontroering, voor pijn en ook voor vreugde. Wat bedoelde de mens die dit gemaakt had?

De Shang-dynastie was de vroegst bekende beschaving die het Chinese schrift gebruikte. De dynastie bestond rond 1500 voor Christus. Ze gebruikten ongeveer 3.000 symbolen voor woorden en daden. De Chinese taal van vandaag lijkt nog veel op dit vroege schrijven. Dit komt omdat de Chinese beschaving weinig contact had met andere beschavingen op de wereld.

[22] Sapiens. Een kleine geschiedenis van de mensheid.(2020) door Y. Harari
[23] Sapiens. Een kleine geschiedenis van de mensheid.(2020) door Y. Harari

Dicht bij de Middellandse Zee leefden verschillende volkeren en de Feniciërs waren er daar een van. Ze werden ook wel de heersers van de Middellandse Zee genoemd. De Feniciërs waren echte handelaren. Ze voeren langs de kusten van de zee en handelden in hout, specerijen, wierook, zilver, sieraden en glas. Ze hadden ook iets heel bijzonders aan boord. Ze verkochten een paarse kleurstof die ze van zeeslakken maakten. Deze kleur was populair en werd veel gebruikt voor het kleuren van stoffen en kleden. Om een gram van deze kleurstof te krijgen moesten ze wel 8.000 Murexslakken vangen. 8.000 slakken, dat was een heel karwei. Dit kostte heel veel tijd, deze kleurstof was dan ook heel duur. Alleen koningen en welvarende burgers konden zich deze kleurstof veroorloven om hun kleren te laten verven.

Genoeg hierover, want ik vertel jullie niet over de Feniciërs vanwege hun prachtig paarse kleurstof. Nee, ik vertel jullie over hen omdat ze handel gingen drijven met de Egyptenaren. Inmiddels hadden de Egyptenaren niet alleen hiërogliefen bedacht voor voorwerpen, nu gebruikten ze hun beeldtaal ook voor klanken. Elke klank had een teken. De Feniciërs waren, zoals ik jullie al had verteld, heel slimme handelaren. Ze wilden goed bijhouden waar ze iets hadden gekocht en hoeveel ze hadden verdiend. Ze gebruikten het idee van de Egyptenaren en bedachten hun eigen beeldtaal. Voor elke klank ontwierpen ze een teken. Kijk, zo zag het eruit.

Het eerste teken op deze afbeelding is de aleph in het Romeins. Het betekent os. Het tweede teken staat voor beth in het Romeins en betekent huis. In Duitsland noemen ze dit verhaal daarom ‘het verhaal van os en huis’. Ze zeggen in Duitsland ‘Ochse und Haus’. Veel talen die we in Europa spreken, stammen af van de Grieken en Romeinen.

Wat een uitvinding deden ze toen. Bij elke klank bedachten ze een teken. Zo konden ze alle woorden die ze spraken ook opschrijven. Jij hebt vast dezelfde uitvinding gedaan. Jij ontdekte dat elke klank een vorm heeft. Jij ontdekte dat elke schuurpapieren letter een klank heeft. Elke vorm heeft zijn eigen klank. Je voelde bijvoorbeeld de m en je hoorde dat deze vorm de klank [mmmmmm] had.

Het verhaal is nog niet helemaal klaar. De Feniciërs bedachten het oorspronkelijke alfabet, het allereerste letterschrift. Er woonden meer volkeren in de buurt van de Middellandse Zee. Deze volkeren namen het alfabet van de Feniciërs over. Ze namen het alfabet over en veranderden

het een beetje, net wat handig uitkwam. De Grieken spraken niet dezelfde taal als de Feniciërs en voegden een aantal nieuwe letters toe. De Grieken gebruikten klinkers, lieten ruimte tussen woorden, gebruikten een aantal leestekens en waren de eersten die alleen schreven van links naar rechts. Ze schreven hun eigen tekens. Ze noemden de tekens het alfabet, dat gebeurde ongeveer 800 voor Christus. Het woord alfabet bestaat uit twee woorden.

De Romeinen gebruikten hetzelfde alfabet en maakten het simpeler. Dat gebeurde ongeveer 100 jaar voor Christus. De Romeinen graveerden hun teksten in plankjes of zachte stenen. Onze lettervormen lijken heel erg op hoe de Romeinen hun letters schreven.

Karel de Grote was een belangrijke koning in Europa rond 800 na Christus. Hij kon zelf niet schrijven. Hij liet scholen bouwen in heel zijn rijk, zodat er overal mensen zouden wonen die konden schrijven en lezen. Niet iedereen hoor, niet alle mensen gingen naar school. Alcuinus was een geleerde man in die tijd en hij ontwikkelde ons alfabet met 26 letters, het Latijn was nogal moeilijk. Monniken gingen oude boeken overschrijven, vandaar dat we zoveel weten over de oudheid. Het overschrijven van boeken kostte erg veel tijd. Door de uitvinding van de boekdrukkunst in 1439 door de Duitser Gutenberg werden boeken bereikbaarder voor veel meer mensen en kostte het vermenigvuldigen niet meer zoveel tijd. Toen de computer werd uitgevonden ging het verspreiden van verhalen nog veel sneller.

Is het niet bijzonder? Ergens, meer dan 3.000 jaar geleden bedacht een volk dat de Feniciërs heette een aantal tekens bij klanken. Uit deze tekens is ons alfabet ontstaan dat wij nu nog gebruiken om onze verhalen te schrijven. Wij gebruiken dus een heel oud alfabet met een heel bijzonder verhaal. Omdat zij tekens hebben bedacht voor klanken, kunnen wij nu de gedachten lezen die iemand heeft opgeschreven. Het is echt heel bijzonder. Eigenlijk zouden we eens ‘dankjewel’ moeten zeggen tegen de Feniciërs.

Bijlage 2

Spellingcategorieën met kapstokwoorden

Overzicht spellingcategorieën met kapstokwoorden	Kapstokwoorden
1 mkm-woorden	juf- weg
2 mmkm- en mkmm-woorden	vlag- nest
3 mmkmm-woorden	boer- maan
4 niet-geschreven tussenklank	arm- ster
5 meer dan 2 medeklinkers na elkaar	struik- korst
6 woorden met sch- of schr-	schaar- schreeuw
7 woorden met-ng(-) of-nk(-)	bang- bank
8 woorden met (-)f- of (-)v-	vijf- zus
8b woorden met (-)s- of (-)z-	vijf- zus
9 verkleinwoorden op-je,-tje,-pje	beetje- kaartje
10 woorden met ge-, be-, ver-,-el,-er	verkeer- spiegel
11 woorden met (-)ei(-) of (-)ij(-)	trein- bijl
12 woorden met-aai,-ooi of-oei	fraai- kooi
13 samengestelde woorden	luchtballon- voetbal
14 woorden met-eer,-oor of-eur	beer boor / alweer- voorkeur
15 woorden met-a,-o of-u	koala- radio
16 woorden met-au(w) of-ou(w)	pauw- goud
17 woorden met-ch(-) of-cht(-)	vlecht- lucht
18 woorden met-d(-), klinkt als-t-	plint- baard
19 woorden met-eeuw,-ieuw of-uw	eeuw- kieuw
20 woorden met open klankgroep	adel- toren
21 woorden met gesloten klankgroep	middel- bruggen
22 meervoud met verandering f→v of s→z	blazen- duiven
23 woorden op-em,-elen,-enen,-eren	stiekem- bliksem

Overzicht spellingcategorieën met kapstokwoorden	Kapstokwoorden
24 woorden met -lijk(-) of -ig(-)	zestig- vrolijk
25 /ie/-klank geschreven als i	idee- gitaar
26 /s/-klank geschreven als c	pincet- citroen
27 /k/-klank geschreven als c	cactus- actief
28 woorden met 's (aan begin of eind)	’s middags- ’s zaterdags auto’s- piano’s
29 woorden met -tie	vakantie- politie
30 woorden met -teit of -heid	majesteit- heerlijkheid
31 /zj/-klank geschreven als g(e)	horloge- logeren
32 woorden met -y-	baby- sorry
33 woorden met -b-	club- eb
34 tussen -n- en -s- in samenstellingen	hondenhok - dorpsschool
35 koppelteken in samenstellingen	na-apen - 10-jarige
36 woorden met trema	ruïne - tweeëntwintig melodieën - oliën
37 hoofdletters	Sophie - Nederland
38 Franse leenwoorden	cadeau - bagage
39 Engelse leenwoorden	tablet - weekend
40 woorden met -th-	thuis - apotheek
41 woorden met -sch(e)	alfabetisch- logisch
42 woorden met -iaal,-ieel,-ueel	actueel- liniaal
43 meervoud op -iken,-esen,-eten	monniken- kieviten
44 woorden met -x(-)	xylofoon- taxi
45 stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden	diamanten- katoenen
46 verkleinwoorden op -aatje,-ootje,-uutje,-nkje	fotootje - menuutje
47 open/gesloten lettergreep	koala - radio
48 restwoorden, o.a. woorden met wr-	coupé- hè

Bijlage 3

Wegwijzer

Wegwijzer 1

voor de persoonsvorm van werkwoorden zonder klankverandering

persoonsvorm

Schrijf zinnen.

Knip de persoonsvorm uit de zin en leg deze in het juiste vak.

wanneer ben ik?	met wie ben ik?		
	enkelvoud, ik, jij?	enkelvoud, hij/zij/het/jij!	meervoud
tegenwoordige tijd	ik-vorm	ik-vorm + t	hele werkwoord
verleden tijd	ik-vorm + de	ik-vorm + de	ik-vorm + den
verleden tijd	ik-vorm + te	ik-vorm + te	ik-vorm + ten

Bijlage 4

Kerndoelen en lijn van de volwassene

Je weet het al, de kerndoelen zijn altijd en overal met elkaar verbonden, de taalleerinhouden komen ruimer aan bod dan alleen tijdens je voorbereide expliciete taallessen. Toch hebben we een overzicht voor je gemaakt wanneer de kerndoelen aan bod komen in de lijn van de volwassene. Wellicht geeft het je overzicht.

Kerndoel 1- De school stimuleert de taalcompetentie van kinderen.

1A De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.

1B De school stimuleert de taalontwikkeling van het kind in alle leergebieden.

Zorg voor een rijk gevulde bibliotheek, lees veel en gevarieerde (niet alleen voor de hand liggende) kinderliteratuur voor, lees zelf veel kinderboeken, geef expliciete aandacht en besteed veel tijd aan lees- en taalplezier. Praat in taaltaal over taal.

Kerndoel 2- Het kind begrijpt teksten.

2A Het kind toont begrip van zakelijke en literaire teksten.

2B Het kind evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten.

2C Het kind verkent de betrouwbaarheid van verschillende bronnen.

Middenbouw – periode: 1.3- 1.7 - 1.10 - 2.5 - 2.6 - 2.7- 3.6- 3.7- 3.9

Bovenbouw – periode: 1.3- 1.8- 1.10- 2.5- 2.6- 2.7- 3.6- 3.7- 3.9

Kerndoel 3- Het kind produceert teksten.

3A Het kind spreekt en schrijft afgestemd op doel, publiek en context.

3B Het kind gebruikt taal op een creatieve manier.

3C Het kind schrijft om tot kennisopbouw of begrip te komen.

Middenbouw – periode: 1.2 – 1.5 – 1.6- 1.9- 1.10- 2.2- 2.3- 2.4- 3.1- 3.2- 3.4- 3.8- 3.10

Bovenbouw – periode: 1.6 – 1.7-1.10- 2.2- 2.3- 2.4- 3.1- 3.2- 3.4

Kerndoel 4- Het kind voert gesprekken.

4A Het kind voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.

4B Het kind voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.

Middenbouw – periode: 1.1- 1.5 – 1.6 – 1.8 – 1.9 – 2.9 – 3.3 – 3.7

Bovenbouw – periode: 1.1- 1.5 – 1.6 – 1.9 – 3.3 – 3.7

Kerndoel 5- Het kind ontwikkelt zich als bewuste taalgebruiker.

5A Het kind reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.

Middenbouw – periode: 1.4 – 2.7- 2.8 – 3.5 – 3.8

Bovenbouw – periode: 1.4 – 2.7 – 2.8 – 3.5 – 3.8

Kerndoel 6- Het kind toont inzicht in taal als systeem.

6A Het kind beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal.

6B Het kind toont inzicht in regels en procedures voor spelling, formulering en interpunctie.

Dit kerndoel komt elke week aan bod tijdens de spellingsles.

Kerndoel 7- Het kind verkent het gebruik van taal.

7A Het kind verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.

7B Het kind verkent taalvariatie en taalverandering in het Nederlandse taalgebied.

Middenbouw – periode: 2.1- 2.2- 2.3- 2.4- 3.1- 3.2- 3.4- 3.6

Bovenbouw – periode: 2.1- 2.2- 2.3- 2.4- 2.10- 3.1- 3.2- 3.4- 3.6

Kerndoel 8- Het kind doet ervaring op met literatuur.

8A Het kind ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.

8B Het kind verkent de waarde van literatuur.

Middenbouw – periode: 2.5- 3.8- 3.9-3.10

Bovenbouw – periode: 2.5- 3.8- 3.9- 3.10

Kerndoel 9- Het kind toont inzicht in literatuur.

9A Het kind toont inzicht in verhalende teksten.

9B Het kind toont inzicht in genrekenmerken van literatuur.

Zorg voor een rijk gevulde bibliotheek, lees veel en gevarieerde (niet alleen voor de hand liggende) kinderliteratuur voor, lees zelf veel kinderboeken, geef expliciete aandacht en besteed veel tijd aan lees- en taalplezier. Praat in taaltaal over taal.

Bijlage 5

Van *Taal: doen !* 1.0 naar *Taal doen* 2.0

Welke doosjes moeten verwijderd worden?

Groep 3	Twee medeklinkers achteraan
Groep 4	Woorden met i en i
	Maanden
	Boodschappenlijst
	Rijmtaal
	Zintuigen
Groep 5	Ik en jij
	Beroepen
	Gedrag op internet
	Vertelling
Groep 6	Reisverhaal
Groep 7	Geologie
	Dierenrijk
	Reisdagboek

Welke rode doosjes moeten vervangen worden?

Middenbouw – basis

Oud	Nieuw
bron- smal	vlag- nest
deftig- feestelijk	zestig- vrolijk
glimlach- prachtig	vlecht- lucht
zon- boer	juf- weg
hoera- nu	koala- radio
goud- saus	pauw- goud
feest- zwak	vijf- zus
alweer- voorkeur	boer- maan
afscheid- belangrijk	majesteit- heerlijkheid
stiekem- bliksem	verkeer- spiegel

Bovenbouw- basis

Oud	Nieuw
hoera- nu	koala- radio
goud- saus	pauw- goud
speciaal- concert	pincet- citroen
complex- examen	xylofoon- taxi
gouden- betonnen	diamanten- katoenen
hè- hé	coupé hè